

PROFETA IN SUA PATRIA
(A „BORSOD-MISKOLCZI” LÉVAY JÓZSEF)

PORKOLÁB TIBOR

Miskolc első várostörténeti monográfiájának (1911) szerzője, Szendrei János szerint Lévy Józsefet „mindenkor kegyelte, szerette, ünnepelte a miskolci és borsodmegyei társadalom”, vagyis „prófeta lett a saját hazájában”. Emlékbeszédében (1922) Kozma Andor ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy Lévyt „éppen az ő szűkebb patriájában, büszke Borsod vármegyében s lakóhelyén, rátarti Miskolcz városában becsülték legtöbbször”, azaz róla elmondható: „profeta in sua patria”. Borsodi irodalomtörténeti monográfiájában (1942) Csorba Zoltán sem mulasztja el megemlíteni, hogy Lévy „65 évig volt egyfolytában miskolci lakos, profeta a maga hazájában”.¹ Maga Lévy is ezzel a formulával veszi át „Miskolcz törvényhatósági joggal felruházott város” díszpolgári oklevelét: „Én rajtam nem teljesült a bibliának az az ismert mondása, hogy egy profeta sem becses a maga hazájában.”² A „remekbe kötött” oklevelet ugyan az 1911. november 19-i Lévy-ünnepélyen nyújtja át Szentpáli István polgármester, ám a város törvényhatósági bizottsága már 1910. március 22-én díszpolgárainak sorába emeli – Horváth Lajossal együtt – „élő költőink egyik legnagyobbikát”. A 86. kgy./1910. számú határozat szerint Lévy „nagy irodalmi és kiváló költészeti munkásságára való tekintettel” nyeri el a kitüntető címet, ugyanakkor polgári erényeiről, több mint fél évszázados miskolci közéleti tevékenységéről az indoklásban nem esik szó.³ E feltűnő hiány okára az *Ellenzék* című helyi hírlap vezércikke világít rá: „Miskolcz törvényhatósági város mélyseges szeretetének ez a dokumentuma annál megtisztelőbb, annál értékesebb lehet, különösen Lévy József előtt, mert éppen ő volt az, aki a hetvenes években – mint Borsodvármegye főjegyzője és a város képviselő-testületének tagja – a megye érdekei szempontjából a leghatározottabban állást foglalt a város önállósítása ellen.”⁴ *Miskolcznak szabad királyi várossá alakulása* című vitacikkében például világos okfejtéssel vezeti le, hogy „nem könnyitene az új alakulás a város helyzetén; szellemi és anyagi fejlődését nem emelné, jövedelmét egy krajczárral sem növelné, sőt költségeit szaporítaná s a megyei kormányzatra való befolyásból az értelmi erőt szükség és haszon nélkül kirekesztené”.⁵ Feltehetően ez a konfliktus magyarázza, hogy Miskolc csak a törvényhatósági jog megszerzését (1909) követően választja Lévyt díszpolgárai közé. A kitüntetett – 1910. április 14-én kelt levelében – illen

¹ SZENDREI 1911, 202; KOZMA 1922, 99; CSORBA 1994, 105.

² LE 1912, 10–13, 15.

³ A határozatot közli: DOBROSSY 1994–2003, III. 47.

⁴ *Miskolcz új díszpolgárai*. *Ellenzék*, 1910. márc. 24.

⁵ Borsod, 1873. jan. 23. Lévy vitacikke Répászky Alajos olvasói levelére (Borsod, 1873. jan. 16.) reagál. Répászky viszontválaszát lásd: *Válasz Lévy József barátomnak*. Borsod, 1873. jan. 30. A vitába – Lévy álláspontját támogató – Rác Ádám is bekapcsolódik: *A királyi városi ügyszöveg*. Borsod, 1873. febr. 6.

dő udvariassággal köszöni meg az elismerést: „messze terjedt egész életemet, néhány rövid év leszámításával Miskolcz város kebelében töltöttem el, s összes tevékenységem és élményeim emlékei a városhoz fűznek engemet [...] a kitüntetés csak újabb ok arra, hogy fokozza bennem azt a szeretetet és ragaszkodást, melyet Miskolcz városa iránt mindig éreztem”.⁶ Naplójában ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy a „meglepő megtiszteltetés” élete vége felé, „kissé már későn érkezik”.⁷ Az adományozó határozatot követően több mint másfél év telik el a díszpolgári oklevél ünnepélyes átadásáig. Talán ennek is köszönhető, hogy az oklevélen olvasható indoklás lényegesen eltér a határozat szövegétől: „Mi, Miskolcz törvényhatósági joggal felruházott város közönsége adjuk tudtára mindeneknek, akiket illet, hogy a törvényhatósági bizottságnak alulirt napon tartott rendes közgyűlésében Nagyságos Lévay József urat Borsodvármegye nyugalmazott alispánját azon érdemeiért, melyeket a magyar nemzeti művelődés terén örökbecsű költői alkotásaival szerzett, s azon erényeinek ünnepélyes elismeréséül, melyekkel hosszú közéleti működésének ideje alatt, mint városunk egyik legnagyobb polgára a közjó és polgártársai javára ékeskedett Miskolcz t.h.j.f. város díszpolgárává megválasztottuk, s őt mindazon jogokkal felruháztuk, melyek városunk polgárait megilletik. Minek hitelül jelen díszpolgári oklevelet a város pecsétjével ellátva kiadtuk. Kelt Miskolcz thjf. város törvényhatósági bizottságának 1910. évi márczius hó 22-én tartott rendes közgyűlésében.”⁸ Miskolc példáját egyébként Lévay szülőfaluja, Sajószentpéter is követi: 1911. november 28-án díszpolgári címet adományoz országos hírű fiának.⁹

Az 1911. november 19-i miskolci jubilaris ünnepélynek ugyan a Kisfaludy Társaság testületi látogatása és felolvasó ülése biztosít országos jelentőséget, a nagyszabású esemény leglátványosabb fejleményének mégiscsak a lokális Lévay-kultusz kibontakozása tekinthető.¹⁰ Pohárköszöntőjében Tarnay Gyula alispán lelkesülten deklarálja: „A mai nap arany betűkkel lesz Miskolcz város és Borsodvármegye történetében. Ezen a napon oly események játszódtak le városunkban, melyek a szereplők kiválóságánál fogva páratlanok s törvényhatóságunk területén talán többé megisméltódni sem fognak.”¹¹ A helyi sajtó versengő szuperlatívuszokban adja hírül, hogy „olyan irodalmi ünnepély zajlott le városunkban, amilyenhez hasonló eddig még vidéki városban nem volt és nem is lesz soha”; hogy „Miskolcz város történetében a legszebb és legbüszkébb lap ez”.¹² Az ünnepélyt szervező Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum-Egyesület „fáradhatlan buzgalmú”¹³ elnöke, Balogh Bertalan büszke meghatottsággal állapítja meg: „Kicsinyek és nagyok, aggok és fiatalok, sorsüldözöttek és szerencsések,

⁶ Közli: DOBROSSY 1994–2003, III. 47–50.

⁷ LÉVAY 2001, II. 97.

⁸ Lásd: HOM HTD 53.248.88.

⁹ Az oklevél átadásra 1912. március 27-én kerül sor: LÉVAY 2001, II. 193. Az oklevelet lásd: HOM HTD 53.248.88.

¹⁰ Az ünnepélyről lásd: PORKOLÁB 2000.

¹¹ LE 1912, 43.

¹² MU, 1911. nov. 20. és MN, 1911. nov. 21.

¹³ LE 2012, 48–51.

szegények és gazdagok egy érzésben egyesülünk: a Lévay határtalan tiszteletében. [...] Soha semmiféle gondolat, soha semmiféle érzés nem tudta e város társadalmi fokozatainak különbözőségeit annyira és a teljeség olyan erejével kiegyenlíteni, mint az a mély szeretet, az a hódoló tisztelet, az a megkülönböztetett nagyrabecsülés, amelylyel lakosságunk a Lévay József személyét illeti.”¹⁴ Az agg poéta írói jubileumát tehát nem csupán a díszpolgári oklevél ceremoniális átnyújtása teszi városi ünnepéllé. A város szinte teljes lakossága kiveszi részét az eseményekből. Az ünnepi felolvasó ülés előestéjén díszelőadást rendeznek a színházban „Lévay József úr Kisfaludy társasági tagságának 50-ik és születése napjának 86-ik évfordulójára”. E díszelőadáson „leróhatták tiszteletük adóját mindazok, akik az ünnepen magán szóhoz nem juthattak”. A műsor végén az ünnepeltnek a színpadon elhelyezett arképe elé koszorúkat és virágcsokrokat helyez el „Miskolcz város közönsége, Borsodvármegye közönsége, a miskolci ref. egyház, a miskolci ref. főgimnázium, a debreczeni Csokonai Kör, a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum-Egyesület, a miskolci áll. felső kereskedelmi iskola, a ref. felsőbb leányiskola, a polgári leányiskola, a borsodmegyei Nőegylet, az izr. Nőegylet, a róm. kath. Nőegylet, a Vöröskereszt Egylet, a Miskolci Sportegylet, a diósgyőri vasgyár, a miskolci Takarékpénztár”.¹⁵ Másnap a Hunyadi utcai Lévay-háztól az ünnepi ülésnek helyet adó Korona szállóig a helyi iskolák diáksága áll díszsorfalat az ünnepeltnek, aki „valóságos diadalmenetben” jut el a szálló kapujáig, ahol „fehérruhás, szelid arcú leányok állottak, s midőn az ősz költő odaérkezett, virágokat hintettek elébe”.¹⁶ A város „színe-java” nem csupán a szálló dísztermét tölti meg zsúfolásig, de a kétszáz terítékes díszebéden való részvételével is kifejezi hódolatát Lévay iránt.¹⁷ A miskolci állami és egyházi intézmények, társadalmi és kulturális egyesületek, társaskörök küldöttséggel képviseltetik magukat az ünnepélyen, sőt a „miskolci református női filléregylet” képviselő özv. báji Patay Gyuláné egy ezüst babérkoszorút is átnyújt az ünnepeltnek.¹⁸ Miskolc városa azzal is kifejezésre juttatja nagyrabecsülését koszorús költője iránt, hogy 1913 júniusában utcát nevez el róla. Lévay ismét csak levélben mond köszönetet az újabb elismerésért: „Hálás szívvel vettem a Tekintetes Közgyűlés 141/k.gy. 1913 szám alatt kelt azon elhatározását, mely szerint elrendelte, hogy az Agrártelepen kiépített új főutcza az én nevemről neveztesse Lévay József utcának. Ez a gyöngéd megemlékezés ismét bizonyossága annak az előttem feledhetlen és nagybecsű számos megtiszteltetésnek, rokonszenvenek és szeretetnek, melylyel engem e nemes város közönsége oly gyakran kitüntetett.”¹⁹ Ugyanekkor állíttat fel a Túry József által irányított Avasrendező Bizottság Lévay kedvelt sétahelyén, „az Avas-hegy szépen parkírozott tetején” egy olyan ülőpadot, amelynek a „támlájában domború ércbetűkkel ez van írva: *Lévay*

¹⁴ *Lévay József ünnepé.* MN, 1911. nov. 19.

¹⁵ LE 2012, 48–51. A díszelőadás színlapját lásd: HOM HTD 73.487.7.

¹⁶ M, 1911. nov. 21. Lásd még Jelfy Gula fotóit: VU, 1911, 48/965.

¹⁷ LE 2012, 39.

¹⁸ M, 1911. nov. 19. és 21. Az ezüstkoszorút lásd: HOM TTGY 83.1383.1.

¹⁹ Közli: DOBROSSY 1994–2003, III. 50.

József pihenője”.²⁰ Ezt megelőzően a Musitzky Lucián százados vezetésével végzett tereprendezési és útépítési munkálatok eredményeképpen neveznek el az Avason egy sétautat Lévayról.²¹

Lévay érdemeinek méltó elismerésében Borsod vármegye sem kíván elmaradni Miskolc városa mögött. A megyei törvényhatósági bizottság 1911. december 14-én hoz határozatot arról, hogy megfesteti egykori főjegyzőjének és alispánjának egészalakos portréját. A Stettka Gyula által készített és a megyeháza tanácstermében kifüggesztett reprezentatív festmény ünnepélyes leleplezésére 1912. szeptember 10-én kerül sor.²² Lévay megyei közigazgatási pályája 1860-ban, az alkotmányos élet ébredésének rövid időszakában kezdődik: a „miskolci ref. felgymnasium” köztisztelőben álló magyar és latin professzora ekkor cseréli fel a tanári katedrát Borsod vármegye első aljegyzői székével. Mivel – ahogy önéletrajzában írja – „a közviszonyok nem fordultak jobbra, sőt visszaestek a régi kerékvágásba”, már a következő évben leköszön tisztségéről, és visszatér a gimnáziumba.²³ 1862-ben ügyvédi oklevelet szerez – az „1846/47 iskolai évben” kitűnő sikerrel teljesített jogi tanulmányairól „a Késmárki Ág. hitv. Lyceum” bocsát ki bizonyítványt; a „tanári foglalkozásai” mellett folytatott „joggyakornoki s ügyvédsegédi” praxisát barátja, Horváth Lajos ügyvéd igazolja.²⁴ 1865-ben, amikor „alkotmányos életünk bilincsei észrevehetőleg tágulni és töredezni kezdettek” és „a vármegyék új elemekkel váltották fel az absolut kormány kinevezett közegeit”, immár a főjegyzői posztot kínálja fel számára báró Vay Miklós főispán. Ugyan kinevezéssel kerül október 10-én a borsodi közigazgatás élére, ám az 1867. évi alkotmányos tisztújítás során választással is megerősítik tisztségében. Három báró Vay főispán vezérlete alatt (Vay Miklós, Vay Lajos, Vay Béla), huszonkilenc éven át szolgálja főjegyzőként a vármegyét „nem csekély sikerrel s a vármegye közönségének gyakran kitüntető méltánylásával”.²⁵ Főjegyzőségének negyedszázados jubileuma alkalmából „a hozzá legméltóbb szymbolummal”, aranytollal tünteti ki a vármegye.²⁶ Az indítványozó báró Vay Béla hivatalos indoklása szerint „össze van kötve az ő nevével vármegyénk minden nevezetes eseménye, bennök részt vett ő, mint szónok, mint író és mint fáradhatlan tevékenységű tisztviselő, a vármegye legfontosabb határozatai, feliratai az ő jegyzői tollával nyertek mindenkor hű, tapintatos, s a mellett erélyes kifejezést”.²⁷ Egyébként Lévay nevéhez – „választékos gonddal, mintaszerű

²⁰ LÉVAY 2001, II. 247.

²¹ A századvég és a századelő nagyszabású avasi munkálatairól lásd: ZIMÁNYI 1993.

²² A festményt lásd: HOM KGy 53.235. Lásd még: VADNAY 1912.

²³ LÉVAY 1919, 12.

²⁴ Ügyvédi oklevelét lásd: HOM HTD 53.248.92. Az igazoló iratokat a miskolci Lévay József Muzéalis Könyvtár őrzi.

²⁵ LÉVAY 1919, 12–13; LÉVAY 1935, 36–38. 1899-ben majd kötetben adja közre Vay Miklós összegyűjtött iratait: LÉVAY 1899. A három (sőt négy) Vay *Nevek* című vármegyei versikéjében is megjelenik: LÉVAY 1925, 146–147.

²⁶ Az aranytollat lásd: HOM TTGy 53.248.103. Lásd még: VERES–VIGA 1999, 217, 344. A megyei tisztikar díszes arcképalbummal (lásd: HOM HTD 53.248.91.) fejezi ki hódolatát.

²⁷ Borsod, 1890. szept. 11.

szorgalommal megírt elintézésai”, remekbe készült közgyűlési jegyzőkönyvei, átiratai és föliratai elismeréseként²⁸ – már jóval e kitüntetés elnyerése előtt hozzákapcsolódik az „aranytollú”-epiteton. Szűcs Sámuel például az alábbiakat jegyzi be naplójába 1883. augusztus 6-án: „Borsod megye Kossuth Lajoshoz élte 80-dik éve betöltése alkalmából üdvözlő iratot küldeni rendelt, mellynek megfogalmazását Lévay Józsefre bízta, aranytollú főjegyzőnk ezen művével is remekelt.”²⁹ Az aranytoll ünnepélyes átadására 1890. október 10-én, rendkívüli közgyűlés keretében kerül sor. A ceremóniát megörökítő Borsod-Miskolci Közlöny egy példányát az ünnepelt számára aranszínű festékekkel nyomtatják ki.³⁰ Borsod vármegye népszerű és tekintélyes főjegyzőjét 1894. december 10-én „nagy lelkesedéssel” választják alispánná, és hamarosan megkapja a Harmadosztályú Vaskorona-rendet is, amelyet már az új főispán, Miklós Gyula tűz a mellére egy rendkívüli díszközgyűlésen.³¹ Ünnepeletetéséről rezignáltan jegyzi be naplójába: „Nyakamba akasztották az alispáni hivatalt s annak díszéül még a »Vaskorona-rendet« is. Ki kellett állnom mind a kettőnek fárasztó izgalmait, a dicsőíttetést, a tömjénfüstöt, melyekhez teljességgel nincs alkotva az én gyomrom.”³² 1895. december 19-én azonban lemond hivataláról. Váratlan döntését így indokolja egyik önéletrajzában: „Az új főispánban a kiváló tehetség zabolátlan szenvedélylyel párosult. Magatartása, ténykedései csakhamar meggyőztek arról, hogy az én szelid, conciliáns természetem és józan belátásom, sőt erkölcsi fogalmaim nem nyújtanak itt kilátást a békés együttműködésre. Czélszerűnek, sőt rám nézve kényszerűnek láttam elhagyni a tért. Megvolt reá a külső ok is. Harmincz teljes évet töltöttem a megye szolgálatában s épp ekkor töltöttem be életem hetvenedik esztendejét. Mindez jól fedezhette külsőleg a belső aversiót.”³³

Lévay temetése is „a város, a megye és az irodalmi világ impozáns részvételével” megy végbe 1918. július 7-én.³⁴ A költő 1896. július 23-án kelt, Vadászy Pál sajtószentpéteri református lelkészhez címzett levelében úgy rendelkezik gyászszertartásáról, hogy az „a legnagyobb kalvinista egyszerűséggel menjen véghez”.³⁵ 1912. február 1-én megújítja temetésére vonatkozó instrukcióit: „Miskolczon: rövid ének, rövid *ima* (tehát nem *beszéd*). Rögtön szállítsák testemet Szentpéterre s ott, ha az időjárás kedvező lesz, az udvaron legyen rövid szertartás (*ima*); ha pedig rossz lesz az idő, szállítsák koporsómat egyenesen a temetőbe s ott *rövid* *ima* után helyezték el a sírboltban. Koporsóm fényezett fenyőfa legyen, olyan a milyen a szüleimé volt. Szemfődelem barna hamuszínű selyem.”³⁶ Mivel az elhunytat mind

²⁸ VADNAY 1927, 10.

²⁹ SZÜCS 2003, II. 176.

³⁰ ZSIGMOND 1906, 4.

³¹ LÉVAY 1935, 38–39. A kitüntetés 1894. december 22-én kelt okiratait lásd: HOM HTD 53.4551.1–2.

³² LE 1912, 42.

³³ LÉVAY 1919, 13. Lásd még: LÉVAY 1935, 39–40; LE 1912, 61.

³⁴ A temetésről lásd: RH, 1918. júl. 9. és MN, 1918. júl. 9.

³⁵ HOM HTD 53.4408.1. Lásd még: LÉVAY 2001, I. 68–69.

³⁶ HOM HTD 53.4384.1. Lévay gyászjelentését is megfogalmazza: HOM HTD 53.4385.1. Lásd

Borsod vármegye, mind pedig Miskolc városa a saját halottjának nyilvánítja,³⁷ ráadásul „a végtisztességre egybesereglett a társadalom apraja-nagyja, a magyar irodalom országos tekintélyei és képviseltette magát a kultuskormányzat is”, e rendelkezéseket csak részben tudja teljesíteni a ceremóniát szervező Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum-Egyesület. Az 1918. július 4-én elhunyt költő „kihült tetemét” Hunyadi utcai lakásában ravatalozzák fel, ahol halotti maszkját is elkészíti Kun József miskolci szobrász. Az eredeti öntőmintáról készített gipszmásolatokat később meg is lehet vásárolni. A Miskolci Jövő még 1932 végén is arról ad hírt, hogy „Ferenczi B. könyvkereskedésében kapható” a halotti maszk.³⁸ Lévay koporsóját a temetés napján viszik át a megyeháza udvarára, ahol „ezrekre menő közönség” előtt „nagy beszédekben” búcsúzik tőle „a Tudományos Akadémia nevében Ilosvay Lajos másodelnök, a Kisfaludy Társaság nevében Kozma Andor író, a Petőfi Társaság nevében Pakots József, a Petőfi Ház igazgatója”. A miskolci szertartás végeztével népes gyászmenet kíséri a négylovas gyászhintót a gömőri pályaudvarra, ahonnan különvonattal szállítják a „fényezett fakoporsót” Sajószentpéterre. Az állomáson a község képviselő-testülete és közönsége fogadja „a nagy halottat”, majd „fehérruhás leányok és díszbe öltözött tűzoltók sorfala közt” viszik a Lévay-ház udvarára, onnan pedig a református temetőbe, ahol szülei mellett, a családi sírboltban helyezik végső nyugalomra – többek között Borsod vármegye főjegyzőjének, Görgey Lászlónak az orációjával: „Borsodvármegye bucsuzik Tőle, melynek édesanyjai keblére hű fiuként borult, melyhez gyermek- és ifjú-álmai, férfikora törekvéseinek emlékei, boldog öregségének verőfényes napjai fűződtek [...] Általa nyilatkozott meg a vármegye szíve, lelke, alkotó szelleme. [...] nem teljesült rajta az ismert mondás, hogy nincs próféta, ki becses volna a maga hazájában, mert szűkebb kis hazája, Borsodmegye mindig legnagyobb fiának tudta és tisztelte őt. [...] Meghatva köszönjük a gondviselésnek, hogy innét, a Bükk aljáról, a Sajó völgyéből száll halhatatlan emléke glóriától övezetten a magyar Pantheonba!”³⁹

Görgey László gyászbeszéde szinte hiánytalanul sorakoztatja fel azokat az argumentumokat, amelyek Lévay lokális tiszteletét, sőt kultuszát megalapozzák. Így például Borsodhoz és Miskolchoz való kötődését. Ahogy az Ellenzék *Miskolcz új díszpolgárai* című vezércikke hangsúlyozza: „megmaradt miskolczi polgárnak. Pedig talán odafent, az ország fővárosában talentuma még szélesebb rétegek tisztelését, becsülését még több és magasabb helyről jövő elismerést hozott volna neki.”⁴⁰ A jubiláris díszében Hídvégi Jenő kir. tanfelügyelő is a lokálpatrióta Lévayra emeli poharát: „szívének minden idegszála, lelkének minden gondolata,

még: LÉVAY 2001, II. 183–184

³⁷ Lásd: MN, 1918. július 6. A vármegye és a város is saját gyászjelentést bocsát ki. Ez utóbbit lásd: HOM HTD 73.487.33.

³⁸ *Lévay József halotti maszkja*. MN, 1918. júl. 11, 27. és MJ, 1932. dec. 7. A halotti maszkot lásd: HOM TTGY 53.248.94.

³⁹ *Lévay József temetése*. MN, 1918. júl. 9.

⁴⁰ Ellenzék, 1910. márc. 24.

egész hosszú életének majdnem összes munkássága ide kötik szülő vármegyéjéhez”.⁴¹ Tóth Kálmán hasonlóan fogalmaz centenáriumi cikkében: „Borsodi televényben ringott egyszerű bölcsője, élete kimagasló pályáján mindig mi hozzánk állott legközelebb s megfáradt testét is nekünk hagyta.”⁴² A várostörténeti monográfiák szerzői ugyancsak arra hívják fel a figyelmet, hogy Lévay „több, mint egy félszázadon át mind a mai napig megmaradt miskolci poétának”, hogy „egész munkás életét Miskolc falai között élte le”.⁴³ Csupán alig néhány esztendőre hagyja el szűkebb pátriáját. Miután a miskolci ref. lyceumban befejezi a tanulmányait és letölti a praeceptor évet,⁴⁴ 1846 őszétől jogot tanul Késmárkon, majd visszatér Miskolcra, ahol néhány hónapig Vadnay Lajos ügyvéd patvaristája lesz. Vadnay ajánlására kap helyet Borsod vármegye követe, Szemere Bertalan pozsonyi országgyűlési írnokai között. Amikor Szemere belügyminiszteri tisztséget vállal az első felelős magyar kormányban, Lévay követi őt a minisztériumba, és – fogalmazói beosztásban – a kormány hivatalos lapjának, a Közlönynek lesz a segédszerkesztője. A szabadságharc bukása utáni hónapokat Sajószentpéteren, a szülői házban tölti, majd 1850 márciusától 1852 júliusáig az akkor induló Pesti Napló újdonság- és tárcarovatának lesz a szerzője és szerkesztője. Az „ujdondásztól” azért vesz búcsút, mert – egykori iskolájának magyar és latin irodalmi tanszékét elnyerve – tanári pályára lép.⁴⁵ *Visszatekintésében* ugyan arra is kitér, hogy a pesti „íróság” nem tudja biztosítani a jövőt megalapító életpálya lehetőségét, ám Miskolcra való – immár végleges – visszatérését mégiscsak az elhagyott szülőföld iránti vágyakozással magyarázza: „Nem igen éreztem jól magamat a fővárosi levegőben. Eleinte kedvezni látszott fiatal becsvágyamnak az irodalommal való foglalkozás, az írók társasága s mindaz, amit körültem az eltiprott közélet ébresztő jelenségeiben szemléltem. De később [...] mindinkább erőt vett rajtam bizonyos gyermekies honvágy, mely vissza, a szülőföld felé irányozta érzéseimet.”⁴⁶ Gyulai Pállal folytatott levelezése viszont inkább arról tanúskodik, hogy a megélhetési nehézségek késztetik Pest elhagyására. 1851. szeptember 28-án kelt levelében még határozottan jelenti ki: „Látja ön én még mindig Pesten vagyok; sőt el sem szándékozom innen, míg egy ág lesz, amelybe kapaszkodhatom. Megölne a vidéki élet, ha még egyszer úgy kellene rászorulnom, mint a forradalom után.” 1852. május 24-én már arról értesíti barátját, hogy kényszerű döntés előtt áll: „Professornak hinak Miskolcra 440 vagy 500 pft ra. Ez a lélekállapot melyben szenvedek még azon desperatus lépésre viszhogy elfogadjam. E napokban megválnék Borsóddik tőle a hátam, de itt is végtelen nyom az élet.” Döntéséről és annak indokairól június 18-án kelt levelében számol be: „Hosszu töprengés után végre elhatároztam magamat, fölvenni a tanári állomás

⁴¹ LE 1912, 44.

⁴² *Mikes dalnoka – száz éves!* MN, 1925. nov. 22.

⁴³ SZENDREI 1911, 202; HALMAY–LESZIH 1929, 240.

⁴⁴ Lásd tanulói beszédét: LÉVAY 1845.

⁴⁵ Lásd az 1852. július 11-én kelt egyháztanácsi határozatot tanári kinevezéséről: Hölgyfutár, 1852. júl. 26.

⁴⁶ LÉVAY 1935, 28–29.

nem igen kedves ígáját. Barátom! hidd el, én meguntam Pestet; nyomta a lelkeket az, hogy kenyérkereső kapa gyanánt kell használnom az irodalmat, mely körül csak ihletéssel szeretnék forgolódni; [...] és nyugtalanított mindenek fölött az, hogy életemet, jövőmet bizonytalan proletariusi álláshoz láttam kötvé az irodalom ily viszonyai közt.”⁴⁷ Július 29-én pedig Arany Jánost tájékoztatja arról, hogy csakugyan a nyakába vette „a professzorság ígáját”.⁴⁸ Míg tehát az író társaival folytatott levelezésében a „provincziára” szoruló poéta imázsa képződik meg,⁴⁹ addig – évtizedekkel később írt – autobiográfiájának énképét a lokálpatriotizmus identitásképző alakzata uralja. Ugyancsak ebbe az önépítési stratégiába illeszkedik annak hangsúlyozása, hogy „még az utazás, vagy világjárás vágya” sem csiklandozza, és hogy elhárítja magától „az országgyűlési képviselőség kínálkozó alkalmait is”: „Lelki megnyugvással, szívesen maradtam hát itthon ahoz a röghöz ragaszkodva, mely szülőföldem kebeléből forrott ki, melyhez kedélyem gyökérszállai s multam emlékei fűződtek.”⁵⁰ A *Visszatekintés* vezérmotívuma („egész életemben valósággal »glebae adstrictus« röghöz tapadt voltam”) variálódik jubileumi pohárköszöntőjében is: „Ha én most életpályámra visszanézek, úgy találom, hogy egy feldobott kő voltam, mely oda esett vissza, ahonnan feldobták. Ime, itt állok most is gyermek és ifjúkorom régi területén, az ősi röghöz tapadva, régi emlékektől környezve.” Mint ahogy második, akadémiai önéletrajzából sem hiányzik a *glebae adstrictus* önértelmező toposza: „Röghöz, a szülőföld rögéhez tapadó természet maradtam egész életemben s ennek a szűkkörű világnak hatása rezeg által egész költészetemen.”⁵¹ Jól példázza ezt *Itt születtem* című költeménye, amelyről meg is jegyzi naplójában: „A szülőföldemet éneklek abban, amiről már annyiszor dallottam. Szűk érzelm-és képzeletvilág, de hatása nálam maradandó.”⁵²

Lévay borsodi táj hazája elsősorban a reflexív Bükk-költeményekben (*A háromi völgyben; Háromi levél; A szentlélek hegyén; Órák, napok*) és a Sajó-völgyi verskonfessziókban (*Gyermekkorom tanúi; Megelégedés; A völgyben maradtam; Itt születtem*) formálódik meg. Ez utóbbi költemény kontemplatív jelenetezését („De midőn a hegytetőről / A szép völgyet nézdelem”⁵³) a naplóíró is többször alkalmazza szülőföld-vallomásainak szituációs keretében. 1899. július 19-én kelt bejegyzésben például az alábbi extatikus látvány tárul a szemlélő elé: „Lenézek a hegyről a Sajó két mellékén elterülő gyönyörű síkságra: mindenütt az ég bő áldása tűnik szemembe, mint egy kiterjesztett szőnyegen a művészileg hímzett alakok. Egyes facsoportok és mezőrésztetek haragos zöldje mellett a legelők halványabb színezete; a már egy részt sűrű kereszttekben álló termés mellett a még aratatlan piros búza

⁴⁷ GYULAI 1961, 101, 135.

⁴⁸ ARANY 1982, 83.

⁴⁹ „magadról tudhatod, mennyit ér egy távolról jött baráti levél a provinczián” – írja Gyulainak 1852. július 18-án. (GYULAI 1961, 139.)

⁵⁰ LÉVAY 1935, 32, 38.

⁵¹ LÉVAY 1935, 32; LE 1912, 47; LÉVAY 1919, 12.

⁵² LÉVAY 2001, I. 215.

⁵³ LÉVAY 1909, 94.

tengere. Itt-ott a legelésző csordák fehérítő tábora; távolabb a mezei munkások mozgó csoportjai, s a tündéri táj közepén, mint egy ezüst öv, a csillogva kanyargó Sajó! Aki látja, hogyne csudálná, aki itt született, hogyne szeretné!”⁵⁴ 1902. június 24-én kelt bejegyzése hasonló tájélményt örökít meg: „Valami felséges panorama tárul előttem, midőn a temető partjairól (mint tegnap is) a Sajó völgyére letekintek. Mint valami óriási terjedelmű park, melynek szebbnél szebb változatos részleteivel nem bír betelni a szem. Valóban egy tündérgert ez az egész láthatár. Ura és alkotója maga az Úristen, aki a látkör szelére odaállította a Kárpát bérceit örök és intők gyanánt”.⁵⁵ A kritika és az irodalomtörténet-írás készséggel ismeri el, hogy Lévay azok közé a költők közé tartozik, akik saját poétai territóriummal bírnak, hogy a Sajó-völgyi *genius loci*t az ő költészete képes megidézni. Már az *Újabb költeményeit* bíráló Péterfy Jenő leszögezi, hogy „ami Petőfinek az alföld, az Lévaynak a Sajó vidéke”, azaz „költőnknek sikerült azt a vidéket a magyar költészet tájképei közé emelni”.⁵⁶ A jubiláris díszülésen felolvasott értekezésében Négyesy László ugyancsak azt hangsúlyozza, hogy „a magyar költészet országos összhangjában” e vidék szelleme elsősorban Lévay által „jut szóhoz”.⁵⁷ Lévay monográfiája, Zsigmond Ferenc nem kevesebbet állít, mint azt, hogy „nincs a magyar költők között egy sem, ki erősebb ragaszkodással csüggene legszűkebb értelemben vett szülőföldjén, mint Lévay”.⁵⁸ Balázs Győző, a miskolci Lévay-kultusz egyik szertartásmestere pedig *A Sajó völgy pacsirtája* címmel jelenti meg valláserkölcsei indítatású fejtegetéseit a költőről.⁵⁹

Lévayt nem csupán életrajza és költészetének lokális tematikája köti a Sajó völgyéhez: ő testesíti meg – mint a helyi köz- és társas élet kulcsfigurája – a „hosszú” XIX. század Miskolcának világszemléletét, értékrendjét, mentalitását. 1911-ben kelt (akadémiai) önéletrajzában a rá jellemző visszafogottsággal utal erre a szerepére: „Miskolczon sokáig nem vonultam el a köz- és társasélet törekvéseitől. Résztvettem a politika, az egyház, a társadalom tevékenységében.”⁶⁰ Rendszerint körülötte szerveződnek az Avas-aljai asztaltársaságok, így például a híres – Tompa Mihályt is tagjai között tudó – „tizenkét pohár társasága”.⁶¹ A Jézuskút-soron található avasi pincéje is a társasági élet egyik központja. Ahogy naplójában írja: „Gyülekező helye volt a vidám barátkozásnak. A boltozatos, tiszta, szép helyiséget »kis kápolnának« nevezték. Pompásan hangozott benne az összhangos danolás, melynek néhány szép hangú mestere volt barátaim közt. Ha távolból kedves vendégem érkezett, én csak odavezéltem őt, ott halmoztam el vendégszeretettel.”⁶² Lévay

⁵⁴ LÉVAY 2001, I. 134.

⁵⁵ LÉVAY 2001, I. 201–202. Lásd még: LÉVAY 2001, I. 289.

⁵⁶ PÉTERFY 1899, 312.

⁵⁷ NÉGYESY 1912, 28. Lásd még SCHÖPFLIN 1918, 420; VOINOVICH 1943, 83.

⁵⁸ ZSIGMOND 1906, 13.

⁵⁹ BALÁZS 1935. *Lévay. Előhang a „Visszatekintés”-hez* című költeményében pedig „a Sajópart szép, halk, fehér pacsirtája”-nak titulálja a költőt: LÉVAY 1935, 6.

⁶⁰ LÉVAY 1919, 14.

⁶¹ E társaságról lásd: LÉVAY 1906, 46; CSERNÁK 1927, 17–20.

⁶² LÉVAY 2001, II. 330.

egyaránt meghatározó tagja a helyi polgárság köztisztelőben álló egyesületének, a Miskolczi Polgáregyletnek, valamint a „miskolczi intelligencia”⁶³ előkelő társas-körének, a Miskolczi Nemzeti Casinónak. Az előbbinek az elnöki tisztét is betölti egy ideig,⁶⁴ az utóbbi pedig – több mint fél évszázados tagságát elismerve – nem csupán „örökös dísztagjául” választja, de az arcképét is megfesteti.⁶⁵ Lévay elnöklete alatt kezdi meg működését 1871-ben a Miskolczi Polgári-Honvéd Lövész-Egylet és 1890-ben – Miskolczi Athleta-Kör néven – az első helyi testedző egyesület, de 1895-ben alapító tagja a Miskolczi Vadász-Társulatnak is.⁶⁶ Az 1899-ben újjáalakuló Borsod-Miskolczi Közművelődési és Múzeum-Egyesületnek nem csupán alapító, de választmányi, irodalmi bizottsági, majd pedig tiszteleti tagja.⁶⁷ A református egyházi közéletben a miskolci egyházközösség presbitereként, az iskolatánács tagjaként és a tiszáninneri református egyházkerület tanácsbírájaként tölt be fontos szerepet. Külön is említésre méltó, hogy 1899. szeptember 17-én „a presbyterium nevében” ő adja át „lendületes” beszédével „a miskolczi ev. ref. főgimnázium” új épületét.⁶⁸ Felügyelőbizottsági tagja a sajószentpéteri üvegyárnak és választmányi elnöke a Miskolczi Takarékpénztárnak.⁶⁹ A megyei közéletnek még hivatalos pályája befejezése után is tevékeny résztvevője marad: nyugalmazott alispánként és Sajószentpéter választott képviselőjeként a törvényhatósági, a közigazgatási és a választási bizottság nagytekintélyű tagja.⁷⁰ Őt kéri fel a díszbeszéd megváltására a millenáris ünnepélyen (1896. június 1.) és az 1848. évi törvények megalkotásának félévszázados jubileumán (1898. április 11.).⁷¹ Nagyhatású közgyűlési orációkban visz „diadalra olyan országos politikai kérdést, amelynek aligha lett volna többsége, ha a – már egyre jobban elvadulni kezdő szennvedélyek között is – a vármegye nem lett volna meggyőződve róla, hogy az olyan ügy, amely mellett ez a nemes jellemű, önzetlen hazafiságú, ősz bölcs szót emel, csak érdemes, jó és közhasznú lehet”.⁷² 1904. december 5-én és 1911. szeptember 12-én például a parlamenti obstrukció ellen emel szót a „legzajosabb helyesléstől” kísérve. Előbbi beszédét a főispán több ezer példányban ki is nyomtatja, „hogy a szolgabírák útján szétosztassa a községi lakosok között”.⁷³

Lévay a legjelentősebb kommemorációs események szervezőjeként és szónokaként is meghatározó szerepet tölt be a lokális közéletben. Így „főrésze” van az

⁶³ LÉVAY 1860, 138.

⁶⁴ A Lévay elnöklete alatt „virágzásnak örvendő” egyletről lásd: *Hölgyfűtár*, 1856. jún. 18.

⁶⁵ LÉVAY 2001, II. 185, 192; MN, 1912. márc. 19. és ápr. 30. A Halász-Hradil Rezső által készített portrét lásd: HOM KGy 53.37.

⁶⁶ Borsod, 1871. szept. 28. és FL, 1890. máj. 4. Lövészegyleti alapító tagi oklevelét lásd: HOM HTD 73.487.3.

⁶⁷ Lásd az egyesületi évkönyvek (BMKMEÉ, 1901–1906) tagnyilvántartási adatait.

⁶⁸ KOVÁCS 1900.

⁶⁹ Ez irányú tevékenységéről lásd például: LÉVAY 2001, I. 64, 72–73; II. 26, 108.

⁷⁰ Lásd például: LÉVAY 2001, I. 294; II. 10.

⁷¹ LÉVAY 2001, I. 69–70, 97, 98.

⁷² VADNAY 1927, 10.

⁷³ LÉVAY 2001, I. 292, 293; II. 164, 165. A röpvés beszédet lásd: LÉVAY 1904.

1859. évi Kazinczy-ünnepély „eszméjének létrehozásában s a miskolczinak rendezésében” – ahogy ezt akadémiai önéletrajzában is megemlíti.⁷⁴ A „városi közünneppe” váló október 27-i megemlékezés „körül tanusított buzgalma” abban is megmutatkozik, hogy „Kazinczy Ferencz érdemeit emlegetve” három helyszínen is az ő ünnepi szövegeivel áldoz „a nemzetiség oltára mellett” a lelkesült közönség.⁷⁵ A „helybeli helv. hitv. főgymnasium” dicsőítő hódolatán felolvassák „ébredtő szózatát”, amellyel még 1857-ben kezdeményezi a közelgő Kazinczy-centenárium megünneplését.⁷⁶ A színházban rendezett díszelőadás prologusaként Molnár György színi igazgató szavalja el *Vezérhang* című Kazinczy-ódáját, amelyet aztán több ezer példányban szórnak „a fölviannyozott közönség sűrű rendei közzé”.⁷⁷ A „színház-épületben szállásoló nemzeti casino teremeiben” rendezett háromszáz terítékes díszlakomán aztán maga is a publikum elé áll, hogy „szónoki előadásával” adjon hangot „azon eszmék és érzelmeknek, melyek e napon az egész nemzetet átvillanyozó hatásban nyilatkoztanak”. E „közáldomáson” nem csupán emlékeztetésével „lobbantá” a közönséget az „ohajtott lelkesedésre”, de két „pohárköszöntésével” is „viharos” sikert arat.⁷⁸ 1860. április 22-én Lévay beszédével búcsúzik „Miskolcz város minden rendű, rangú és felekezetű mivelt lakossága” és „az egész megye színejava” gróf Széchenyi Istvántól „az avasi nagy templomban” rendezett gyászünnepélyen.⁷⁹ 1860. október 14-én az ő alkalmi szónoklatával köszöntik az „egybesereglett” miskolci polgárok a „hazafiúi erények” példaképét, Palóczy Lászlót 77. születésnapján, és ugyancsak Lévay-orációval leplezik le Széchenyi arcképét a „miskolczi polgári egyletben” 1862. június 2-án, valamint Palóczy szürke gránit síremlékét az Avas oldalában 1869. augusztus 2-án.⁸⁰ Szemere Bertalan borsodi emlékeztetének felújítását pedig egyik legfontosabb feladatának tekinti. 1870. november 7-én „a dicsőült honfi” egészalakos portróját leplezi le – „Borsodvármegye határozatából” ki is nyomtatott – beszédével a vármegye tanácsstermében. E beszéd végén hangzik el nevezetes felhívása Szemere hamvainak hazahozatala ügyében: „E pillanatban, midőn szülőmegyéje az ő emlékeztétét ünnepli, ugy tetszik nekem, mintha sirjából hangzanék fel a szózat, melyet bujdosása idején, Messéne romjai közt járva, Naplójába jegyzett: »bárhon éljek, nyugodni a haza földében szeretnék. Ott van a diósgyőri völgyben egy magas domb; ott vágytam pihenni az élet után!« Nem volna-e alkalomszerű, hogy e szózatot velem együtt önök is figyelemre méltassák?”⁸¹ E felhívás hatására megszülető közgyűlési határozat kimondja, „hogy tekintve azon érdemeket, melyek által Szemere Bertalan a maga nevét és emlékeze

⁷⁴ LÉVAY 1919, 12.

⁷⁵ A miskolci ünnepély részletes leírását lásd az általa szerkesztett *Kazinczy-Emlényben*: LÉVAY 1860.

⁷⁶ LÉVAY 1857. Lásd még: LÉVAY 1860, 18–37.

⁷⁷ A költeményt lásd: LÉVAY 1860, 110–116.

⁷⁸ Orációit lásd: LÉVAY 1860, 144–162, 171–173, 185–187.

⁷⁹ A gyászünnepély leírását és a beszéd szövegét lásd a – Lévay által összeállított – *Széchenyi-gyász* című füzetben: LÉVAY 1860a.

⁸⁰ VU, 1860, 44/530; SZÜCS 2003, I. 324; LÉVAY 1869.

⁸¹ LÉVAY 1870, 7. Beszédét lásd még: Borsod, 1870. nov. 17.

tét szülőmegyéje Borsod kebelében feledhetlenné tette, – tekintve, hogy a dicsőültnek világosan kifejezett óhajtása volt: végső nyughelyét e megye földjében található fel: Szemere Bertalannak a budai sirkertben nyugovó hamvait Borsodvármegye közönsége, mintegy szülői jogokat tartva azokhoz, a maga kebelébe visszazállíttatja s azoknak a megye székvárosában legalkalmasabb helyen és módon leendő elhelyezéséről kegyeletesen gondoskodni fog”.⁸² A hamvak „ünnepélyes áthelyezésére” 1871. május 1-én kerül sor „az avasi sirkertben” Lévay főjegyzői szónoklatával.⁸³ 1893-ban a sírra helyezett egyszerű sírkövet egy impozáns, fekete gránit obeliszkkal cserélteti fel, és azt is közgyűlési határozatba foglaltatja, hogy a vármegye szobrot emeljen Szemerének, nyugalomba vonulása után pedig többször is sürgeti, hogy a „tervbe vett, de mindeddig nem valósított” miskolci szobor végre felállításra kerüljön.⁸⁴ Fellépése nem eredménytelen: 1903. október 17-én ő is tagja annak a hivatalos küldöttségnek, amely Róna József szobrászművész budapesti műtermében megszemléli és átveszi az elkészült szoborművet. Az egészalakos ércszobor ünnepélyes leleplezésére végül 1906. november 11-én kerül sor – röpíven is osztogatott – Szemere-ódájával.⁸⁵ A vármegye közönsége az elhunyt Deák Ferencre is Lévay beszédével emlékezik 1876. június 29-én, és ugyancsak az ő szónoklatával leplezik le 1877. november 5-én „a haza bölcsének” egészalakos vármegyei portréját.⁸⁶ Deák miskolci szobrának felállítását is szorgalmazza,⁸⁷ ám a Gárdos Aladár által készített mű felavatását már nem éri meg.

Szembetűnő azonban, hogy míg a „borsod-miskolczi” köz- és társas életnek (még nyugalomba vonulása után is) aktív résztvevője, addig az irodalom – jórészt belterjes műkedvelésben kimerülő – lokális világtól határozottan távolságot tart. Látványosan jelzi ezt, hogy alig van olyan költeménye, amely a helyi társadalom alkalmi igényeit igyekszik kiszolgálni. A mennyiségileg is tekintélyes verskorpuszból legfeljebb tucatnyi szöveg sorolható e lokális kategóriába: így például a Polgáregylet „ötven-éves fennállásának emlékére” írt *Ünneplő dal*,⁸⁸ „a vízkárosultak segélyezésére tartott műkedvelői előadás” 1888. június 9-én elhangzott *A tél haragja*,⁸⁹ „a Miskolcz városi vörös-kereszt választmány 25-ik évfordulója alkalmából 1906. október 1-sőjén a miskolczi színházban tartott örömműnnepen” felolvasott *Előhang*,⁹⁰ „a miskolci női Fillegylet aranykönyvébe” szánt *Egy szikra*⁹¹ vagy éppen „a Miskolczi Napló tizedik évfordulójára” készített *Előre!*⁹². A „kérész

⁸² LÉVAY 1870, 7.

⁸³ LÉVAY 1871; Borsod, 1871. máj. 4.

⁸⁴ Lásd például: LÉVAY 1897a.

⁸⁵ LÉVAY 2001, I. 256–257, 371–374; MN, 1906. nov. 13. A szoboravató költeményt lásd: LÉVAY 1906b; LÉVAY 1909, 163–168.

⁸⁶ LÉVAY 1876; LÉVAY 1877.

⁸⁷ Lásd például: LÉVAY 2001, II. 96, 97.

⁸⁸ Lásd: FL, 1887. júl. 3. és SZOMBATI 1887, 25–27; LÉVAY 1897, 96–98.

⁸⁹ Lásd: LÉVAY 1897, 207–209.

⁹⁰ Lásd: LÉVAY 1906a. *Szózat* címmel lásd: LÉVAY 1909, 173–176.

⁹¹ Lásd: SZOMBATHY 1910, 3; LÉVAY 1925, 2–3.

⁹² Lásd: MN, 1911/265; LÉVAY 1925, 24–25.

életű” miskolci irodalmi hetilapokban (Miskolci Társalgó, Hölgvilág, Legyező) egyáltalán nem publikál, és a helyi hírlapokban is csak alkalmilag (többnyire másodközlésben) tűnnek fel költeményei. A Kisfaludy Társaság 1872. február 11-i „ünnepélyes ülésén felolvasott, s rendkívül nagy aplauszal fogadott” *Engesztelését* például a társaság hivatalos évkönyve adja közre, ám a szerző „átengedni” azt a Borsod című „miskolczi értesítő” számára is.⁹³ A Tompa Mihályra emlékező *Gyászoló poharakat Mutatvány Lévay József megjelent költeményeiből* alcímmel közli a költő *Összes költeményeit* hirdető Borsod.⁹⁴ Ugyanez a lap a „Szemere Bertalan fiának” címzett *Emléksorokhoz* a következő szerkesztői jegyzetet fűzi: „E versecskét az Atheneum heti lap közelebbi számából vettük által.”⁹⁵ Lévay költeményei, műfordításai és értekező munkái az országos nyilvánosságot biztosító orgánumban (Szépirodalmi Lapok, Divatesarnok, Hölgfutár, Koszoru, Vasárnapi Ujság, Fővárosi Lapok), az 1880-as évektől pedig többnyire az Akadémiához és a Kisfaludy Társasághoz köthető, tekintélyes periodikákban (Akadémiai Értesítő, A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Budapesti Szemle) jelennek meg. Ez utóbbi folyóirat például közel kétszáz versét és versfordítását, valamint több mint félszáz (anonim) könyvbírálatát adja közre.⁹⁶ Versgyűjteményeit is fővárosi kiadók (Emich–Eisenfeld, Beimel–Kozma, Franklin) gondozzák,⁹⁷ öregkori és posztumusz kötetei pedig – a Franklin-Társulat közreműködésével – a Kisfaludy Társaság neve alatt kerülnek forgalomba.⁹⁸ Irodalmi kapcsolatrendszere is a fővároshoz köti. Az Akadémiának és a Kisfaludy Társaságnak nem csupán a közüléseit látogatja kötelesegtudó rendszerességgel, de a pesti felolvasásokon is gyakran szerepel költeményeivel, sőt olykor – kizárólag kommemorációs eseményeken – e nagytekintélyű testületek hivatalos képviselőjét is ellátja. A helyi literátus közösségekhöz köthető intézményektől, programoktól és rendezvényektől viszont következetesen távol tartja magát. Az új évszázad első éveiben ugyan néhányszor megjelenik a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum-Egyesület matinéin (ahol rendszerint egy-egy versét is elszavalják),⁹⁹ ám ez a gesztus minden bizonnyal a tagságából adódó kötelezettség teljesítésének tekinthető.

A költő Lévay tehát felette áll a lokális irodalom világának, ám – paradox módon – éppen ez a szembetűnő elkülönülés teszi alkalmassá a régió arculatának hatékony felmutatására. A „borsod-miskolczi” kulturális önépítés országos reputációval bíró vezérfigurát igényel, és Lévay a „népnemzeti” költészet elismert képviselőjeként, az iskolai standarddá váló *Mikes* ünnepelt szerzőjeként, a magyar irodalom hőroszainak (Petőfinek, Aranynak és Tompának), valamint a nagytekintélyű

⁹³ Lásd: *A Kisfaludy Társaság Évlapjai*. VII. 1872, 281–283; Borsod, 1872. febr. 15.

⁹⁴ Lásd: LÉVAY 1881, II. 343–345; Borsod, 1881. febr. 3. A költemény első megjelenése: VU, 1870, 41/518.

⁹⁵ Lásd: Athenaeum, 1873, II/1626; Borsod, 1873. júl. 31.

⁹⁶ Erről lásd: PORKOLÁB 2012.

⁹⁷ LÉVAY 1850; LÉVAY 1852; LÉVAY 1856; LÉVAY 1881.

⁹⁸ BURNS 1892; LÉVAY 1897; LÉVAY 1809; LÉVAY 1925.

⁹⁹ BMKMEÉ 1904, 12; 1905, 34; 1906, 3–4.

Gyulai Pálnak a pályatársaként és barátjaként, majd pedig a „daliás idők” megtestesítőjeként, köztiszteletben álló „élő ereklyeként” teljesítheti a térségi reprezentáció feladatát. Ahogy jubileumi orációjában Tarnay Gyula alispán fogalmaz: „Méltóságod munkálkodása országos jelentőséget tudott adni mozgalmainknak.”¹⁰⁰ Az 1911. november 19-i ünnepély – a hódolat kinyilvánítása mellett – Lévay végérvényes birtokbavételének, sőt kisajátításának az aktusa is. „Lévay a mienk s a mi Lévaynkat ünnepli az egész ország kulturai közvéleménye” – deklarálja „örömnapi” vezércikkében Balogh Bertalan; „mély tisztelettel övezzük Nagyságotat, mint városunk országos hírnévre szert tett nagy fiát, aki közöttünk él, a mi városunk polgára, a mi városunk büszkesége s így a mi dicsőségünk is” – áll a Miskolczi Kereskedők és Gazdák Körének üdvözlő levelében; „mi borsodiak is azt tartjuk, hogy bár Lévay József az egész magyar hazáé, elsősorban mégis csak a mienk ő, a mi dicsőségünk, a mienknek valljuk, a mienknek követeljük” – jelenti ki arcképvavató beszédében Vadnay Tibor főjegyző.¹⁰¹ A megye és a város közönsége büszkén tartja számon „koszorús költője” sikereit. Akadémiai elismeréseit például közgyűlési határozatokban örökítik meg.¹⁰² Szűcs Sámuel sem mulasztja el feljegyezni naplójába, hogy Lévay „Académiai rendes taggá” választása „Borsod megyében, s Miskolczon általános örömet okozott”, akadémiai nagyjutalmával pedig „Borsod vármegyére, és Miskolcz városára is újabb dísz hárult”.¹⁰³ Költészetének ismerete, sőt versesköteteinek birtoklása lokálpatrióta kötelezettséggé válik: „Lévay József megjelent összes költeményeinek diszkötésű példányaiból a könyvtárusoktól már a második hozatal fogyott el; látni, hogy szeretett költőnk, összes költői munkáit csaknem mindenki azért igyekszik disz példányban megszerezni, hogy lelkiélvezetet szerezvén olvasásuk által, a könyv külsőleg is diszét képezze a könyves asztalnak.”¹⁰⁴ Költeményeit nem csupán olvassák, de – reprezentatív közösségi események alkalmával – használják is. Ahogy Szendrei János fogalmaz: „nem is esett meg egy félszázad óta megyénkben s városunkban jelentékenyebb ünnepély, a melyen ne a szeretett poéta mélyérzésű versein lelkesedett volna az ünneplő közönség.”¹⁰⁵ Még alkotói elvonulásai is közérdekű híreként jelennek meg a helyi sajtóban: „Lévay József, vármegyénk főjegyzője tegnap visszaérkezett Miskolczra a kies Hámor völgyéből, a hol néhány hétre terjedt szabadsága idejét, megszabadulva a hivatalos akták tömegétől csendes munkálkodásban töltötte, mely munkálkodás eredményében annak idejében az egész ország művelt közönsége bizonyára gyönyörködni fog.”¹⁰⁶ Nemigen szerveződik olyan helyi érdekű társadalmi, művelődési vagy művészeti mozgalom, amely ne az ő nevével igyekezne igazolni és propagálni célkitűzéseit: „Oly szerencsés helyzetben vagyunk – hangsúlyozzák például a

¹⁰⁰ LE 1912, 12.

¹⁰¹ *Lévay József ünnepé.* MN, 1911. nov. 19; LE 1912, 94; VADNAY 1912, 6–7.

¹⁰² Lásd például: DOBROSSY 1994–2003, III. 50–51.

¹⁰³ SZÜCS 2003, II. 174, 290–291.

¹⁰⁴ Borsod, 1881. febr. 24.

¹⁰⁵ SZENDREI 1911, 202.

¹⁰⁶ BL, 1890. szept. 9.

miskolci Szemere-kör megalapításának kezdeményezői –, hogy egy Lévy Józsefet, az irodalom jelesét, a költészet fennkölt lelkü dalnokát mondhatunk magunkénak, a ki nemcsak nekünk, de az országnak büszkesége, s a ki mint szellem-óriás, egy ily szellemi központ vezetésével, annak létesítése és állandósítására hatalmas erő, a szó teljes értelmében biztosíték volna. Vegye ő kezébe a zászlót, s megvagyunk győződve arról, hogy egy lelkesítő szavára nem fognak hiányozni a tagok. Oly vezér mellé, mint Lévy József, nem kell toborozni a közkatonát.”¹⁰⁷ A Szemere-kör ugyan nem kezdi meg a működését, ám Lévy szellemi hatása, majd öröksége – mint megkérdőjelezhetetlen auktoritással bíró hagyomány – egészen a XX. század közepéig meghatározza a „borsod-miskolci” kulturális törekvéseket.

RÖVIDÍTÉSEK

BL – Borsodmegyei Lapok
 BMKMEÉ – A Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum-Egyesület Évkönyve
 FL – Fővárosi Lapok
 HOM – Herman Ottó Múzeum (Miskolc)
 HTD – Helytörténeti Dokumentáció
 KGy – Képzőművészeti Gyűjtemény
 TTGy – Történeti Tárgyi Gyűjtemény
 M – Miskolcz (hírlap)
 MN – Miskolci Napló
 MU – Miskolci Ujság
 RH – Reggeli Hírlap
 VU – Vasárnapi Ujság

BIBLIOGRÁFIA

- ARANY 1982
 ARANY János: *Levelezése (1852–1856)*. Kiad. SAFRÁN Györgyi–BISZTRAY Gyula–SÁNDOR István. Budapest, 1982 (A. J. Összes Művei, 16).
- BALÁZS 1935
 BALÁZS Győző: *A Sajó völgy pacsirtája*. Cegléd, 1935.
- BURNS 1892
 BURNS Róbert: *Költeményei*. Ford. LÉVAY József. Budapest, 1892.
- CSERNÁK 1927
 CSERNÁK Béla: Tizenkét pohár. *Miskolci Szemle* 3. 1927, 17–20.
- CSORBA 1994
 CSORBA Zoltán: *Miskolc és Borsod az irodalomban. Irodalomtörténeti tanulmányok*. Szerk. PORKOLÁB Tibor. Miskolc, 1994.
- DOBROSSY 1993
A miskolci Ávas. Monográfia a város jelképéről. Szerk. DOBROSSY István. Miskolc, 1993.
- DOBROSSY 1994–2003
 DOBROSSY István: *Miskolc írásban és képekben*. I–X. Miskolc, 1994–2003.
- GYULAI 1961
 GYULAI Pál: *Levelezése 1843-tól 1867-ig*. Kiad. SOMOGYI Sándor. Budapest, 1961 (A Magyar Irodalomtörténetírás Forrásai, 4).

¹⁰⁷ *Szemere kör Miskolczon*. BL, 1890. aug. 5. és 12.

HALMAY–LESZIH 1929

HALMAY Béla–LESZIH Andor: *Miskolc*. Budapest, 1929 (Magyar Városok Monográfiája, 5).

KOZMA 1922

KOZMA Andor: Lévy József. Emlékbeszéd a Kisfaludy-Társaság ünnepi közülésén, 1922. február 5-én. *Budapesti Szemle* 189. 1922, 97–116.

KOVÁCS G. 1900

A miskolczi ev. ref. főgimnázium új épületének felavatási ünnepsége 1899 szept. 17-én. In: *A miskolczi ev. ref. főgimnázium értesítője az 1899–1900. iskolai évről*. Szerk. KOVÁCS Gábor. Miskolcz, 1900, 12–14.

LE 1912

Lévy Emlékkönyv. A költő Kisfaludy-Társasági tagságának ötvenedik évfordulója alkalmából kiadja a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum-Egyesület. Miskolcz, 1912.

LÉVAY 1845

Lévy József tanuló beszéde, mellyel pályavégzett társaitól elbucsúzott. In: *Beszédek, mellyek a miskolczi ev. lyceum bölcsészeti osztályainak 1845-ik évi nyárhó 7-dik és 8-dik napjain tartott közvizsgálatai alkalmával mondatnak el*. Miskolczon, 1845, 23–28.

LÉVAY 1850

LÉVAI József: *Emlékdalok de la Grange asszonyinak*. Pest, 1850.

LÉVAY 1852

LÉVAI József: *Költeményei*. Pest, 1852.

LÉVAY 1856

LÉVAI József: *Újabb költeményei*. Pest, 1856.

LÉVAY 1857

LÉVAI József: Nemzeti hála. Emlékezés Kazinczy Ferenczre. *Szépirodalmi Közlöny*, 1857. nov. 18.

LÉVAY 1860

Kazinczy-Emlény. A Miskolczon 1859. Octob. 27-én tartott Kazinczy-ünnepély rajza. [Szerk. LÉVAY József.] Miskolcz, 1860.

LÉVAY 1860a

Széchenyi-gyász Borsodvármegye szívében Miskolczon 1860. Aprilishóban. [Szerk. LÉVAY József.] Miskolcz, 1860.

LÉVAY 1869

LÉVAY József: Palóczy László siremlékénél. *Fővárosi Lapok* 183. 1869, 730–731.

LÉVAY 1870

LÉVAY József: *Szemere Bertalan emlékezete. Borsodvármegye tanácstermében a dicsőült honfi arczképének ünnepélyes leleplezése alkalmával, az 1870-dik évi novemberhó 7-dikén tartott közgyűlésen*. Miskolczon, 1870.

LÉVAY 1871

LÉVAY József: Beszéde Szemere Bertalan hamvainak ünnepélyes áthelyezése alkalmából. *Borsod*, 1871. máj. 4.

LÉVAY 1876

LÉVAY József: Deák Ferenc halálára. *Borsod*, 1876, 27. melléklet.

LÉVAY 1877

LÉVAY József: Beszéde Deák Ferenc arczképének leleplezése alkalmából Borsodvármegye közgyűlésén. *Borsod*, 1877. nov. 8.

LÉVAY 1881

LÉVAY József: *Összes költeményei*. I–II. Buda-Pest, 1881.

LÉVAY 1897

LÉVAY József: *Újabb költeményei*. Budapest, 1897.

LÉVAY 1897a

LÉVAY József: Előszó. In: *Miskolczi Almanach*. Szerk. LÁNG Ottó. Miskolcz, 1897.

LÉVAY 1899

Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből. Kiad. LÉVAY József. Budapest, 1899.

- LÉVAY 1904
Borsodvármegye törvényhatósági bizottságának 1904. december 5-iki közgyűlésén Lévay József nyug. alispán által tartott beszéd. Miskolczon [1904].
- LÉVAY 1906
LÉVAY József: *Tompa Mihályról*. Budapest [1906] (Magyar Könyvtár, 443).
- LÉVAY 1906a
LÉVAY József: *Előhang. A Miskolcz városi vörös-kereszt választmány 25-ik évfordulója alkalmából 1906. október 1-sőjén a miskolci színházban tartott örömműnnepen*. Miskolcz, 1906.
- LÉVAY 1906b
LÉVAY József: *Szemere Bertalan szobránál*. Miskolcz, 1906.
- LÉVAY 1909
LÉVAY József: *A múzsa búcsúja. Költemények*. Budapest, 1909.
- LÉVAY 1919
LÉVAY József: Feljegyzések életemről. *Akadémiai Értesítő* 30. 1919, 5–16.
- LÉVAY 1925
LÉVAY József: *Utolsó versei 1909–1918*. Kiad. VOINOVICH Géza. Budapest, 1925.
- LÉVAY 1935
LÉVAY József: *Visszatekintés*. Kiad. BALÁZS Győző. Miskolc, 1935.
- LÉVAY 2001
LÉVAY József: *Szentpéteri üres fészek. Lévay József naplója (1892–1917)*. I–II. Szerk. PORKOLÁB Tibor. Miskolc, 2001.
- NÉGYESY 1912
NÉGYESY László: Tompa szelleme. In: LE 1912, 28–33.
- PÉTERFY 1899
p. g. [PÉTERFY Jenő]: Lévay József. Újabb költemények. *Budapesti Szemle* 98. 1899, 311–315.
- PORKOLÁB 2000
PORKOLÁB Tibor: „Üdvözetekből font fényes koszorú” Az 1911. évi Lévay-jubileum rituáléja és retorikája. In: *Az irodalom ünnepei*. Szerk. KALLA Zsuzsa. Budapest, 2000 (A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvei, 9), 119–134.
- PORKOLÁB 2012
PORKOLÁB Tibor: Lévay, a kritikus. A Budapesti Szemle Értesítő-rovata a századfordulón. *Irodalomtörténeti Közlemények* 116/6. 2012, 603–639.
- SCHÖPFLIN 1918
S. A. [SCHÖPFLIN Aladár]: Lévay József. *Vasárnapi Ujság* 28. 1918, 420.
- SZENDREI 1911
SZENDREI János: *Miskolcz város története*. V (1800–1910). Miskolcz, 1911.
- SZÜCS 2003
SZÜCS Sámuel: *Naplói*. I–II. Kiad. KILIÁN István. Miskolc, 2003.
- SZOMBATHY 1910
A Miskolci Ref. Női Filléregylet és az általa fenntartott Árvaház évkönyve 1907–1909. Szerk. SZOMBATHY Kálmán. Miskolc, 1910.
- SZOMBATI 1887
Emléklapok a Miskolci Polgári Egylet ötvenéves fennállásának megünneplése alkalmából. Szerk. SZOMBATI László. Miskolcz, 1887.
- VADNAY 1912
Lévay József arcképe. Ünnepi szónoklat, melyet Lévay Józsefnek, koszorús költőknek, Borsodvármegye aranytollu főjegyzőjének és nyug. alispánjának a vármegye tanácssterme részére Stettka Gyula festőművész által megfestett arcképe ünnepélyes leleplezése alkalmával Dr. Vadnay Tibor vármegyei főjegyző az 1912. évi szeptember hó 10-én tartott évnegyedes rendes közgyűlésen elmondott. Miskolcz, 1912.
- VADNAY 1927
VADNAY Tibor: Az aranytollu főjegyző. Emlékezés a „vármegyei” Lévay Józsefre. *Miskolci Szemle* 3. 1927, 9–11.

VERES–VIGA 1999

A Herman Ottó Múzeum műkincsei. Szerk. VERES László–VIGA Gyula. Miskolc, 1999.

VOINOVICH 1943

VOINOVICH Géza: Lévay József (1825–1918). A Kisfaludy-Társaságban 1925. december 2-án tartott emlékezés. In: VOINOVICH Géza: *Írók és költők.* Budapest, 1943, 72–94.

ZIMÁNYI 1993

ZIMÁNYI Katalin: Az Avas-észak rendezésének ötven éve (1880–1930). In: DOBROSSY 1993, 261–268.

ZSIGMOND 1906

ZSIGMOND Ferenc: *Lévay József élete és költészete.* Budapest, 1906.